

Χωρική προσέγγιση της κινητικότητας του πληθυσμού

Διάλεξη 2

Οι πρώτες επιπτώσεις της κινητικότητας στην
κατανομή του πληθυσμού στον
χώρο και στις δημογραφικές δομές του: Οι υπερ-
συγκεντρώσεις του πληθυσμού και η δημιουργία
μητροπολιτικών περιοχών στις ανεπτυγμένες και
αναπτυσσόμενες χώρες του πλανήτη

Δημήτρης Καρκάνης
Μεταδιδακτορικός ερευνητής ΕΔΚΑ

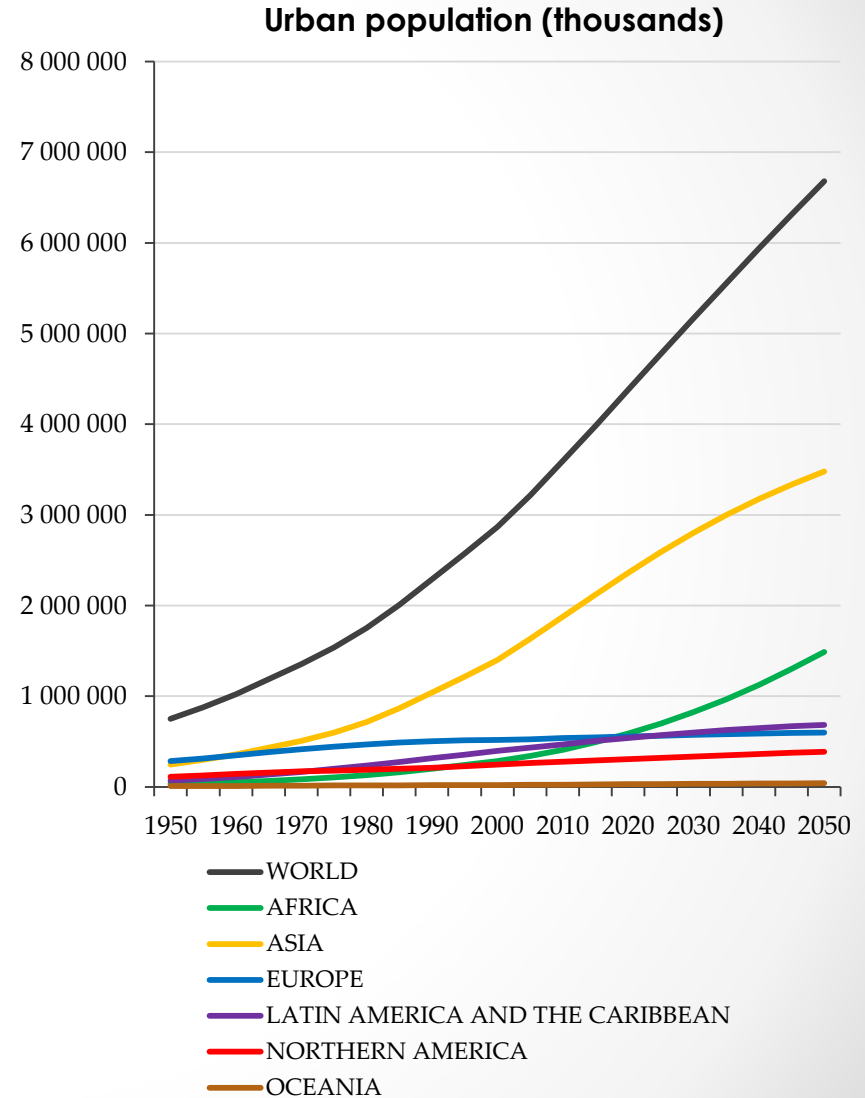
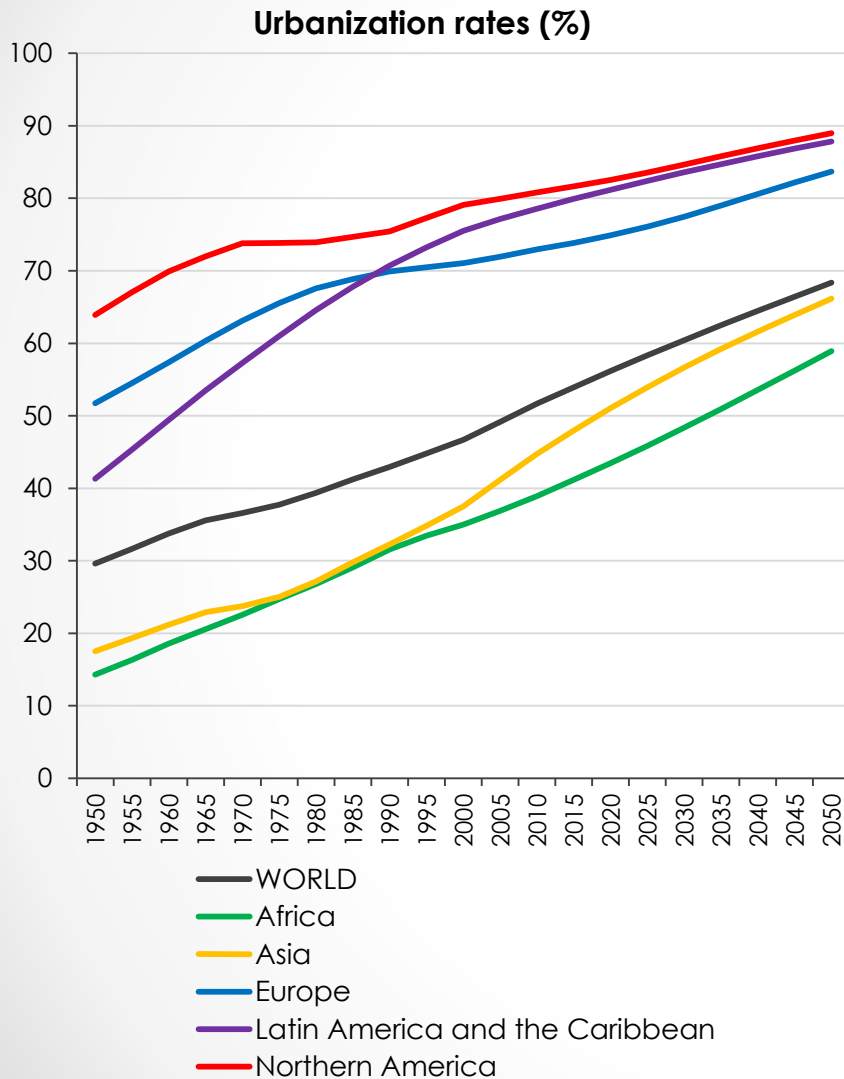
Αστικές συγκεντρώσεις / αστικοποίηση

- Ο όρος « **urban agglomeration** » συνδέεται με τον πληθυσμό που περιέχεται εντός του περιγράμματος μιας **συνεχούς χωρικά περιοχής** όπου τα επίπεδα αστικής πυκνότητας δεν ταυτίζονται απαραίτητα με τα διοικητικά όρια. Συνήθως ενσωματώνει / περιλαμβάνει τους πληθυσμούς σε αστικές περιοχές, καθώς και τις περι-αστικές περιοχές αυτών, οι οποίες βρίσκονται εκτός, αλλά σε γειτνίαση με τις αστικές περιοχές.

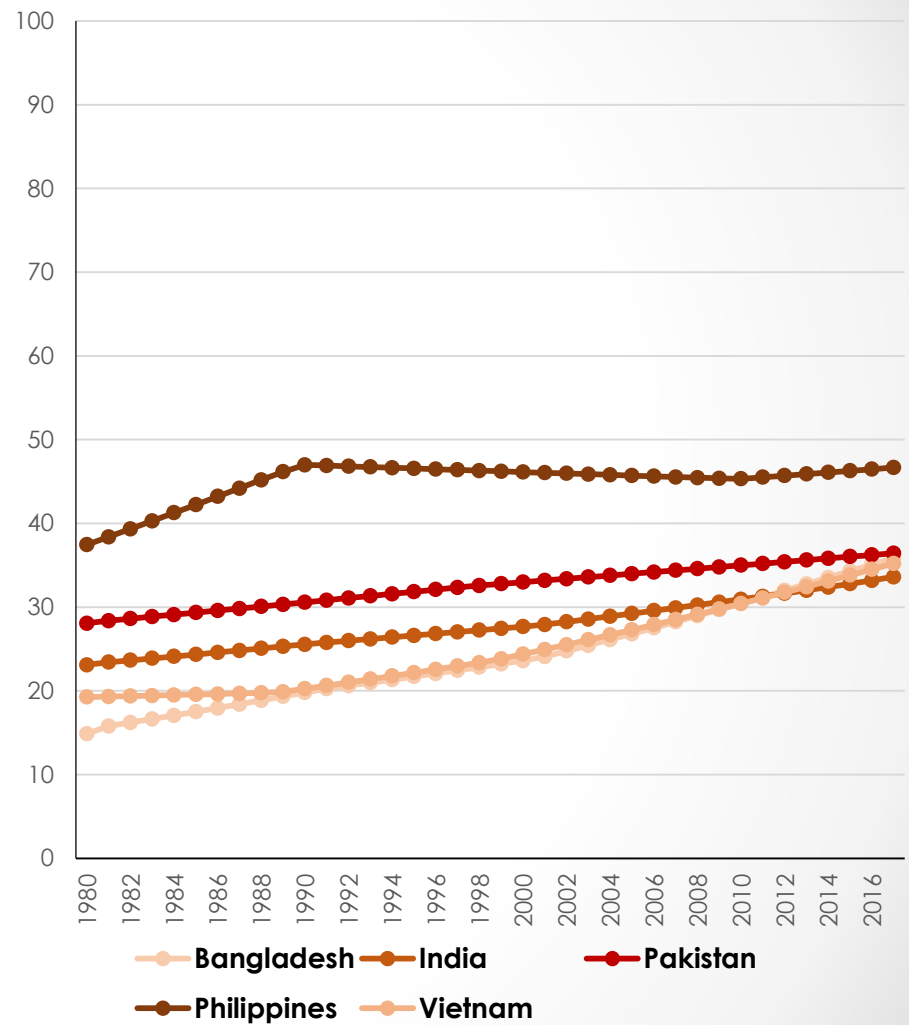
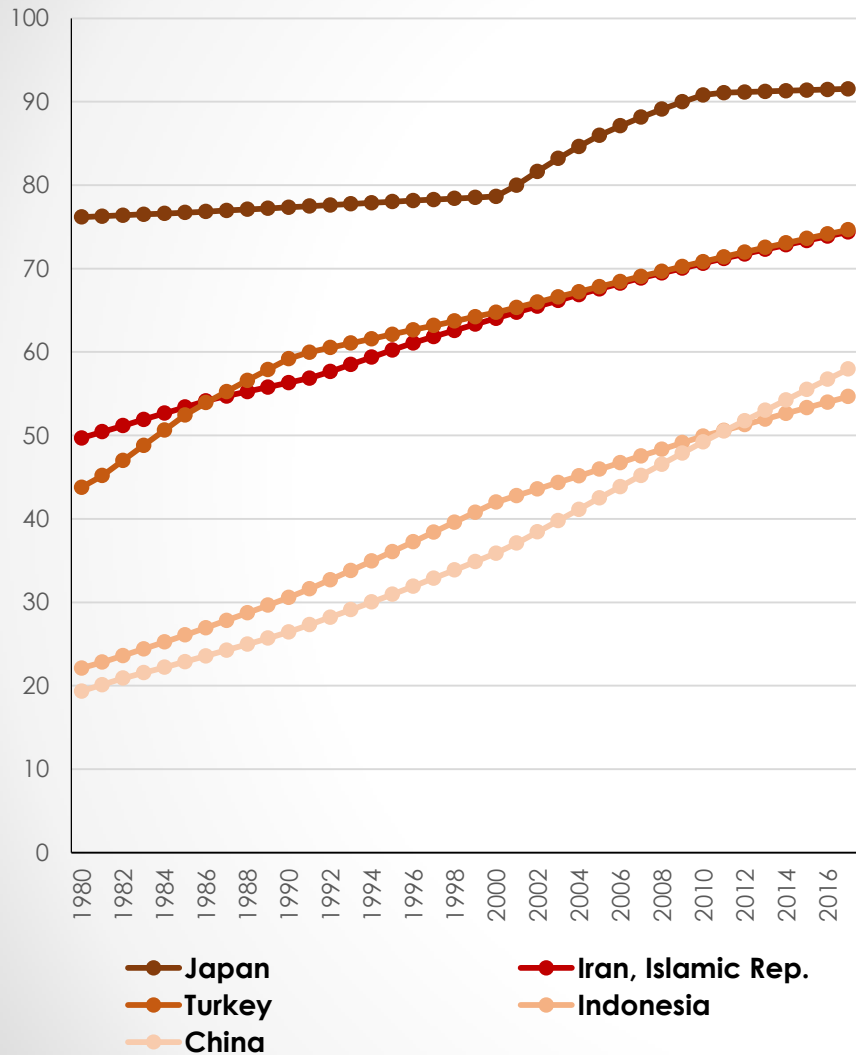
(United Nations, Population Division, World Urbanization Prospects 2018, ίδια μετάφραση)

- **Κριτήρια προσδιορισμού αστικών συγκεντρώσεων (Fang & Yu, 2017)**
 - Πληθυσμιακό μέγεθος και δομή, πρότυπα μετακίνησης, χωρική έκταση, κ.α. (Miao & Wang, 2005)
 - Πληθυσμός, μέγεθος αστ. συγκέντρωσης, οικονομική & βιομηχανική ανάπτυξη, δίκτυο μεταφορών και πρότυπα μετακίνησης (Fang et al., 2010)
 - Πληθυσμός, μεταφορές, μέγεθος αστ. συγκέντρωσης, ιστορική συνοχή και κοινή ταυτότητα (Ning, 2015)
- **Αστικοποίηση και εκβιομηχάνιση**
 - Ζήτηση για αστική κατοικία, για υποδομές, τυποποίηση των καταναλωτικών προϊόντων (πχ. επεξεργασμένα διατροφικά προϊόντα)

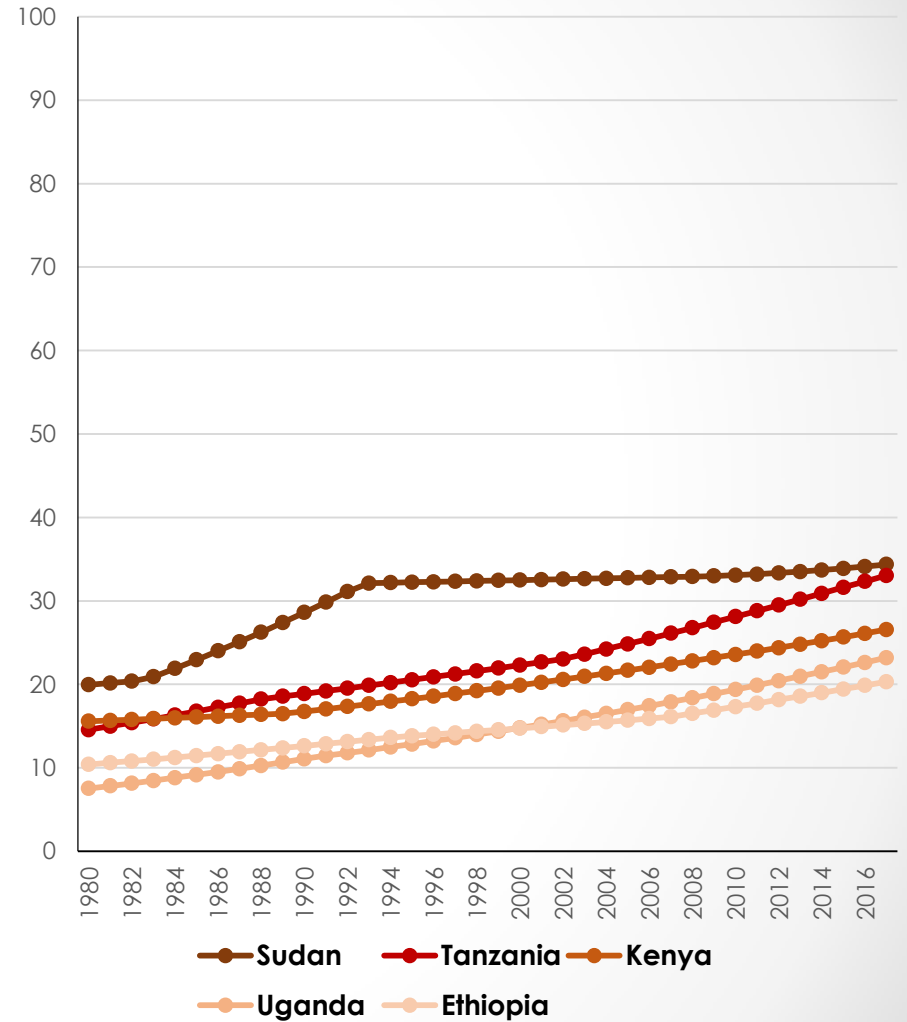
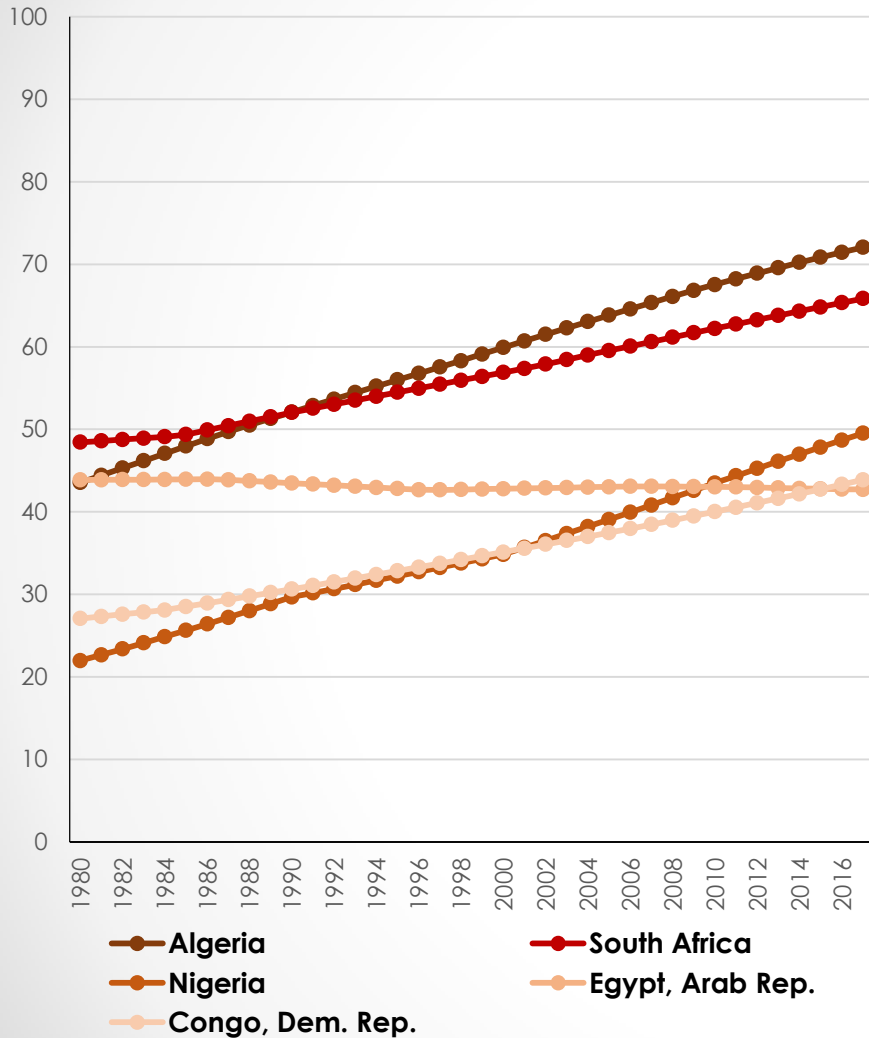
Ποσοστά αστικοποίησης (%) και αστικός πληθυσμός (σε χιλιάδες) ανά ήπειρο (World Bank, 2018)

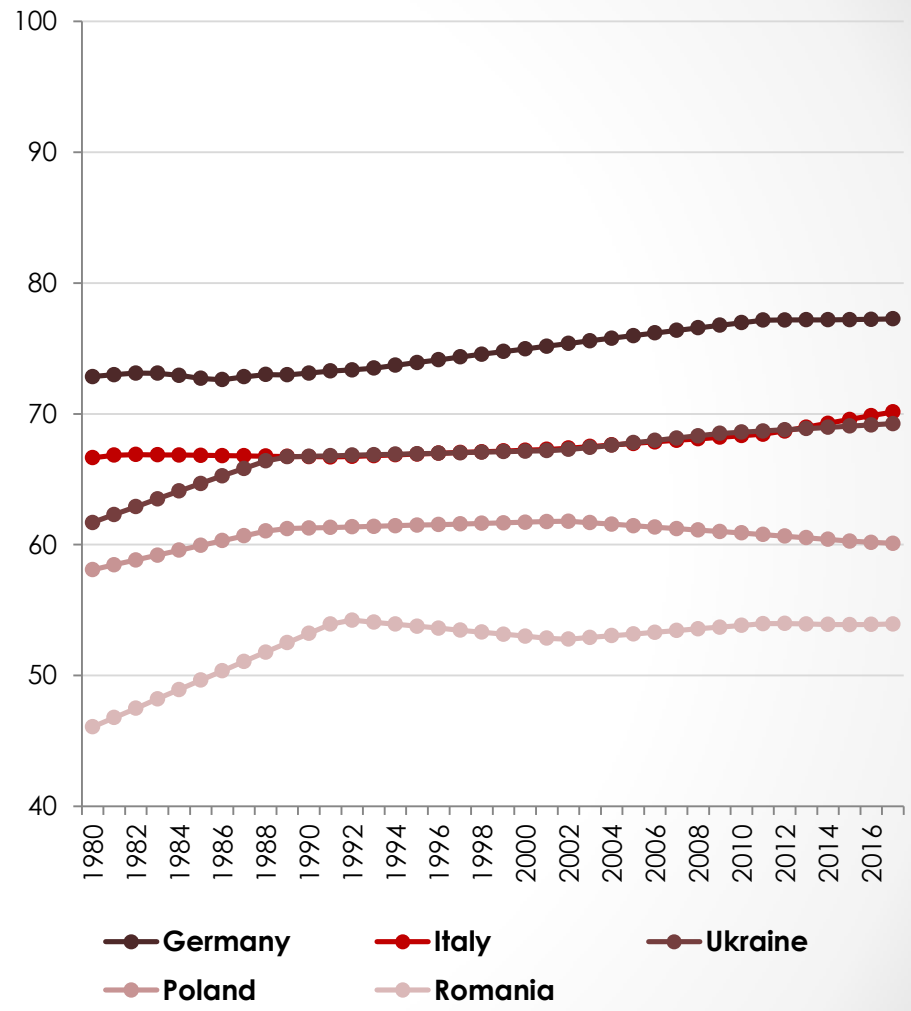
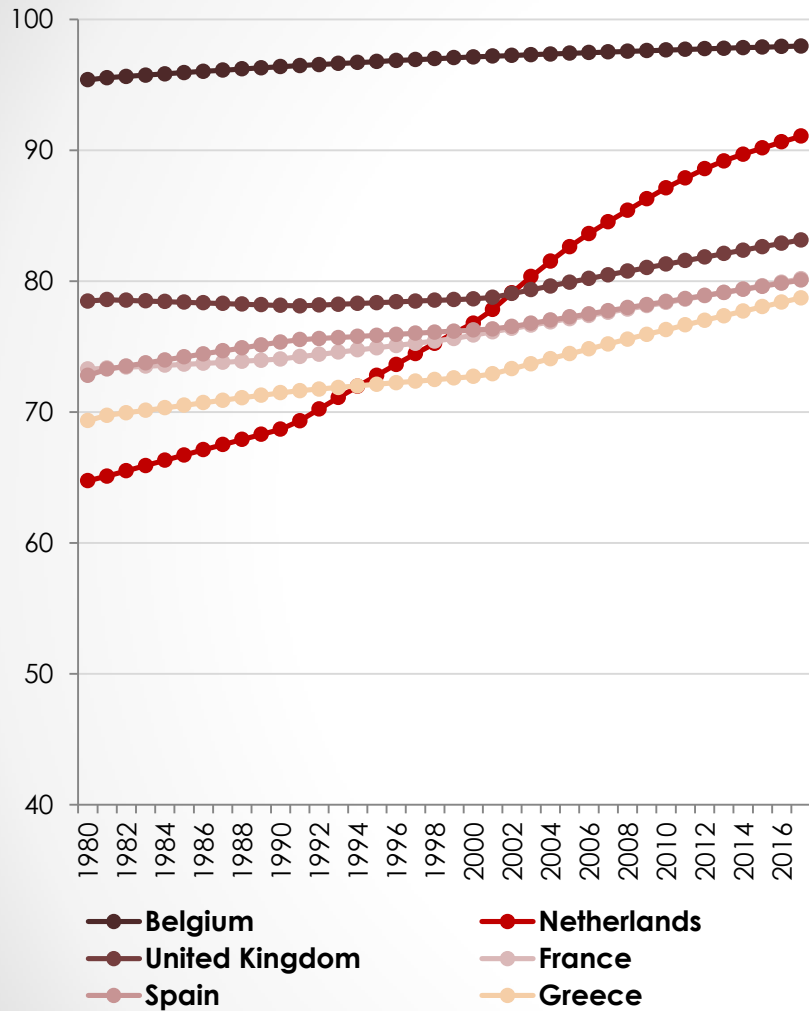
Ποσοστά αστικοποίησης (%) στην ασιατική ήπειρο: Οι 10 πολυπληθέστερες χώρες (World Bank, 2018)

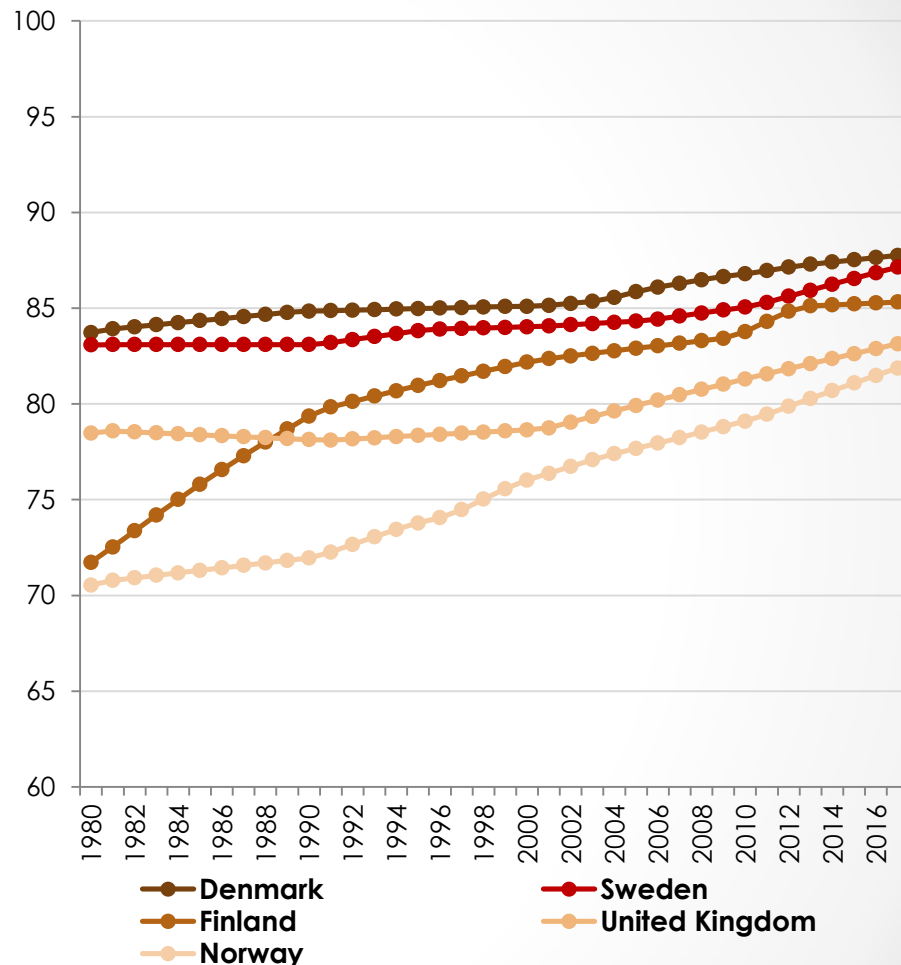
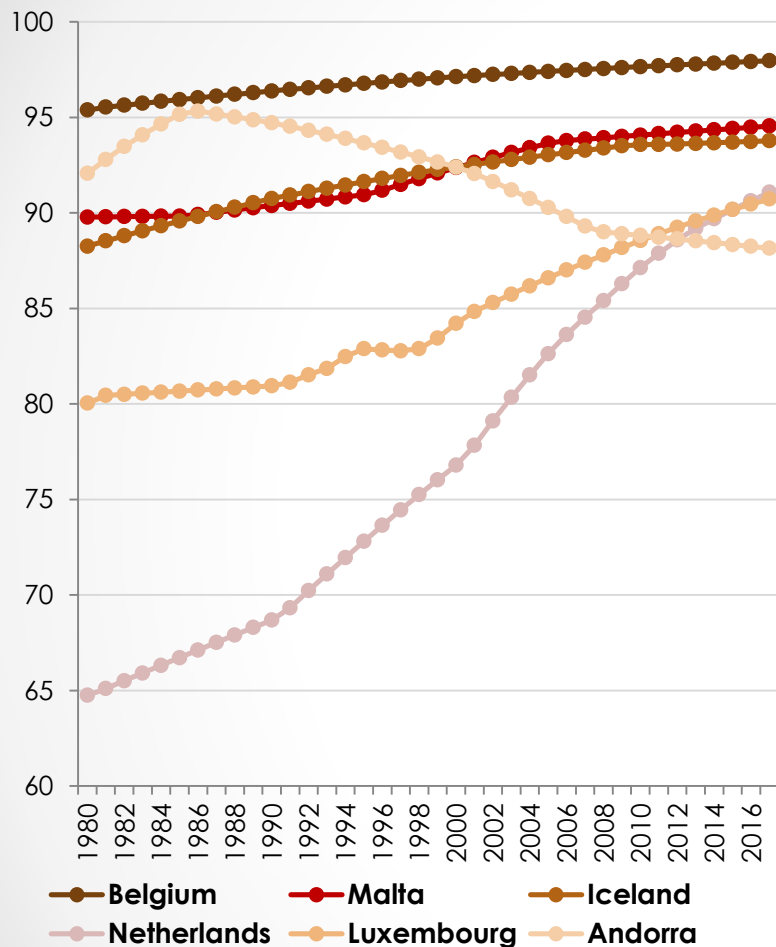
Ποσοστά αστικοποίησης (%) στην αφρικανική ήπειρο: Οι 10 πολυπληθέστερες χώρες (World Bank, 2018)

Ποσοστά αστικοποίησης (%) στην ευρωπαϊκή ήπειρο: Οι 10 πολυπληθέστερες χώρες (World Bank, 2018)

Οι πιο αστικοποιημένες χώρες της Ευρώπης (World Bank, 2018)

Οι πιο αστικοποιημένες χώρες δεν είναι απαραίτητα οι πιο πολυπληθείς...

Η αστικοποίηση στην υφήλιο

- Σύμφωνα με τα Ηνωμένα Έθνη, ο αστικός υπερπληθυσμός χαρακτηρίζει κυρίως την ασιατική ήπειρο. Με βάση τις δημογραφικές προβολές των Ηνωμένων Εθνών σχετικά με την εξέλιξη του αστικού πληθυσμού έως το 2050, το φαινόμενο αναμένεται να επεκταθεί στην αφρικανική ήπειρο...
- Ο αστικός υπερπληθυσμός του αύριο θα χαρακτηρίζει τις αναπτυσσόμενες ή υποανάπτυκτες ηπείρους / χώρες του σήμερα...
- Οι μεγαλύτερες αστικές συγκεντρώσεις στην Αφρική (2015, *World Urbanization Prospects: The 2018 Revision*) είναι το Κάιρο (Αίγυπτος), το Λάγος (Νιγηρία) και η Κινσάσα (ΛΔ του Κονγκό).
- Το 2035 (εκτιμήσεις Η.Ε.), οι **6 εκ των 10** πολυπληθέστερων αστικών συγκεντρώσεων θα βρίσκονται **στην Ασία**, 2 στην Αφρικανική και 2 στην Αμερικανική ήπειρο.
- Οι 20 εκ των 30 πολυπληθέστερων αστικών συγκεντρώσεων της υφηγίου (2035) θα είναι ασιατικές.
- Ποια είναι τα νέα διακυβεύματα που τίθενται από τη γεωγραφική μετατόπιση των αστικών υπερ-συγκεντρώσεων;

Η αστικοποίηση στην υφήλιο

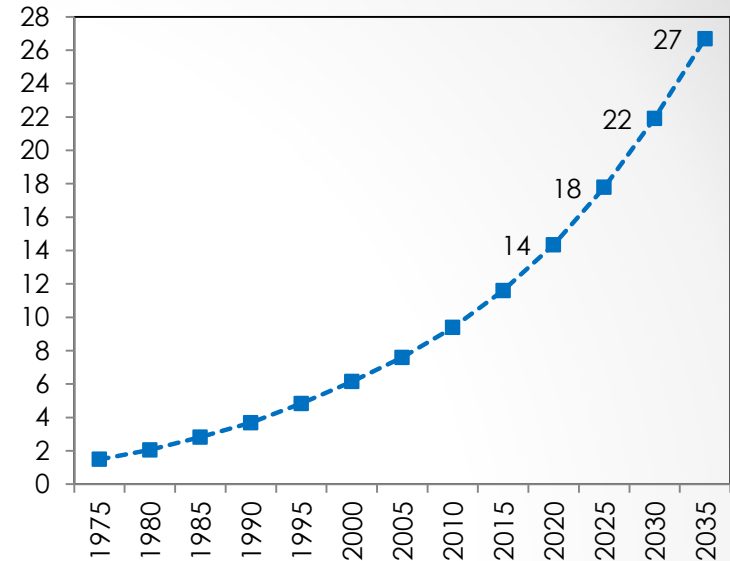
The 30 Largest Urban Agglomerations Ranked by Population Size in 1995, in 2015 and those projected in 2035

1995			2015			2035		
#	Urban Agglomeration	Population (millions)	#	Urban Agglomeration	Population (millions)	#	Urban Agglomeration	Population (millions)
1	Tokyo / Japan	34	1	Tokyo / Japan	37	1	Delhi / India	43
2	Kinki M.M.A. (Osaka) / Japan	19	2	Delhi / India	26	2	Tokyo / Japan	36
3	Mexico City / Mexico	17	3	Shanghai / China	23	3	Shanghai / China	34
4	New York-Newark / USA	17	4	Mexico City / Mexico	21	4	Dhaka / Bangladesh	31
5	São Paulo / Brazil	16	5	São Paulo / Brazil	21	5	Al-Qahirah (Cairo) / Egypt	29
6	Mumbai / India	14	6	Mumbai / India	19	6	Mumbai / India	27
7	Delhi / India	12	7	Kinki M.M.A. (Osaka) / Japan	19	7	Kinshasa / DR of the Congo	27
8	Kolkata (Calcutta) / India	12	8	Al-Qahirah (Cairo) / Egypt	19	8	Mexico City / Mexico	25
9	Al-Qahirah (Cairo) / Egypt	12	9	New York-Newark / USA	19	9	Beijing / China	25
10	Buenos Aires / Argentina	12	10	Beijing / China	18	10	São Paulo / Brazil	24
11	L.A. - Long Beach - Santa Ana / USA	11	11	Dhaka / Bangladesh	18	11	Lagos / Nigeria	24
12	Shanghai / China	11	12	Buenos Aires / Argentina	15	12	Karachi / Pakistan	23
13	Rio de Janeiro / Brazil	10	13	Kolkata (Calcutta) / India	14	13	New York-Newark / USA	21
14	Seoul / Rep. of Korea	10	14	Karachi / Pakistan	14	14	Chongqing / China	21
15	Paris / France	10	15	Istanbul / Turkey	14	15	Kolkata (Calcutta) / India	20
16	Manila / Philippines	9	16	Chongqing / China	13	16	Lahore / Pakistan	19
17	Moskva / Russian Federation	9	17	Rio de Janeiro / Brazil	13	17	Manila / Philippines	19
18	Chukyo M.M.A. (Nagoya) / Japan	9	18	Manila / Philippines	13	18	Kinki M.M.A. (Osaka) / Japan	18
19	Karachi / Pakistan	8	19	Tianjin / China	13	19	Bangalore / India	18
20	Beijing / China	8	20	L.A. - Long Beach - Santa Ana / USA	12	20	Istanbul / Turkey	18
21	Dhaka / Bangladesh	8	21	Lagos / Nigeria	12	21	Buenos Aires / Argentina	17
22	Jakarta / Indonesia	8	22	Moskva / Russian Federation	12	22	Guangzhou / China	17
23	Chicago / USA	8	23	Guangzhou / China	12	23	Tianjin / China	16
24	Istanbul / Turkey	8	24	Kinshasa / DR of the Congo	12	24	Chennai (Madras) / India	15
25	London / UK	7	25	Shenzhen / China	11	25	Shenzhen / China	15
26	Tehran / Isl. Rep. of Iran	7	26	Paris / France	11	26	Rio de Janeiro / Brazil	15
27	Lima / Peru	7	27	Lahore / Pakistan	10	27	Luanda / Angola	14
28	Hong Kong / China, Hong Kong SAR	6	28	Jakarta / Indonesia	10	28	Hyderabad / India	14
29	Krung Thep (Bangkok) / Thailand	6	29	Bangalore / India	10	29	L.A. - Long Beach - Santa Ana / USA	14
30	Lagos / Nigeria	6	30	Seoul / Rep. of Korea	10	30	Jakarta / Indonesia	14
		332			473			655

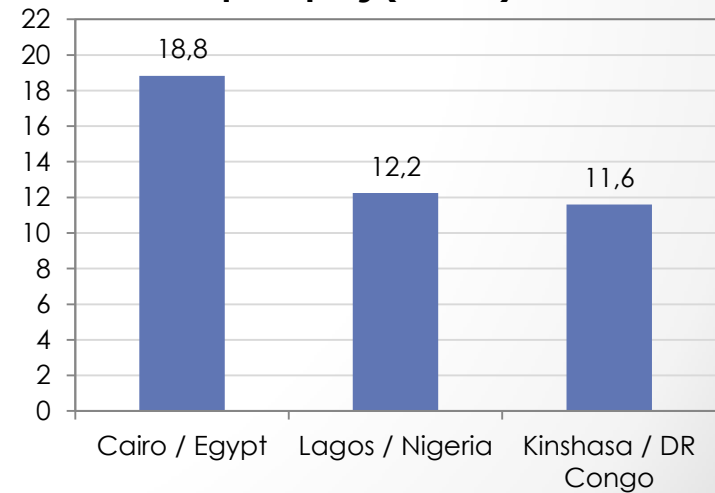
Kinshasa / DR Congo

- Η 3^η πολυπληθέστερη πόλη της Αφρικής (Κάιρο, Λάγος)
- Η ραγδαία πληθυσμιακή αύξηση οφείλεται στα υψηλά επίπεδα **γονιμότητας** και την εν εξελίξει διαδικασία **εσωτερικής μετανάστευσης**
- $TFR_{capital} = 4,2$ / $TFR_{other-urb} = 5,4$ / $TFR_{rur} = 7,3$
- $TFR_{non-migr} = 4,0$ / $TFR_{migr} = 4,76$ (2013)
- Ο πληθυσμός των μεταναστών συμβάλλει στην πληθυσμιακή αύξηση της πόλης με άμεσο τρόπο (μέσω της εισροής μεταναστών) ή με έμμεσο τρόπο (μέσω της σχετικά υψηλότερης γονιμότητας).
- Ωστόσο ο δείκτης γονιμότητας για τον πληθυσμό των μεταναστών δεν είναι σημαντικά υψηλότερος από τον αντίστοιχο των μη μεταναστών.
- Πηγή: *Anglewicz et al, 2017*

Πληθυσμός (σε εκ.)

Πληθυσμός (σε εκ.): 2015

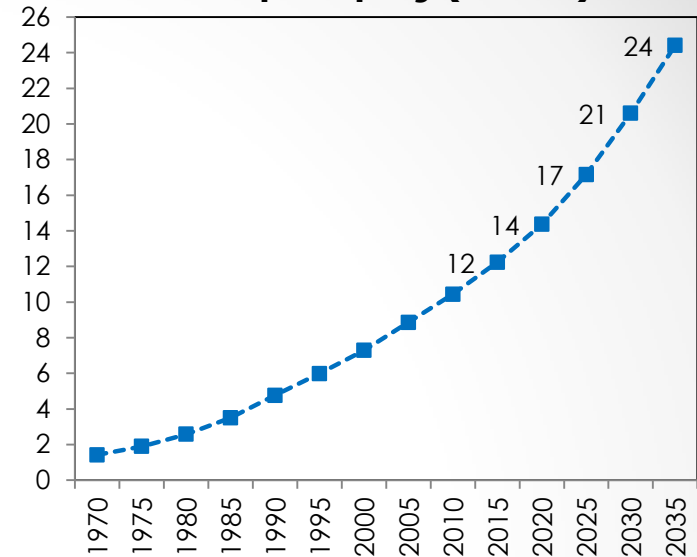

Πηγή: *World Urbanization Prospects: The 2018 Revision*

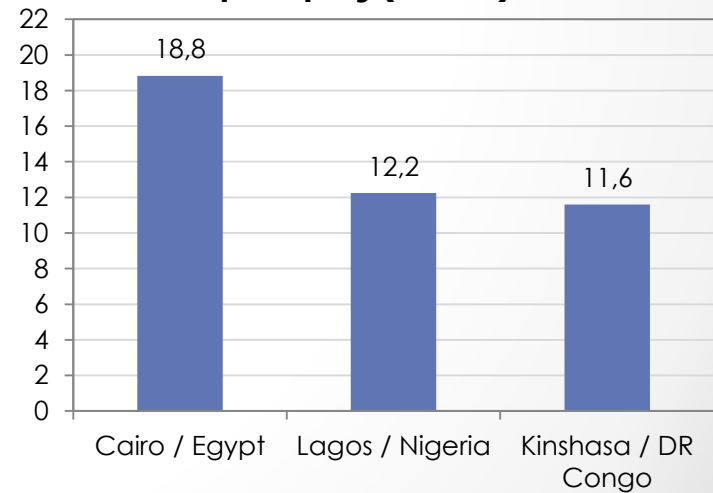
Lagos / Nigeria

- Η 2^η πολυπληθέστερη πόλη της Αφρικής
- Μεταξύ 2015 και 2035, αναμένεται ο διπλασιασμός του πληθυσμού
- Η ραγδαία αστικοποίηση και πληθυσμιακή αύξηση ως παράγοντες πίεσης στους διαθέσιμους υδάτινους πόρους (Ayeni, 2016)
- Έντονες πιέσεις στις υποδομές όπως το οικιστικό απόθεμα και οι μεταφορές (Ilesamni, 2010)
- Έντονες μεταναστευτικές ροές από τις αγροτικές στις αστικές περιοχές (φθηνά εργατικά χέρια, νεότερες ηλικίες), με σημαντικό αντίκτυπο, μεταξύ άλλων, στην πληθυσμιακή υπερ-συγκέντρωση, την περιβαλλοντική μόλυνση, την αύξηση της εγκληματικότητας, ανεργία και υποαπασχόληση, αποψίλωση δασικών περιοχών, κ.α. (Adekola, 2017)

Πληθυσμός (σε εκ.)

Πληθυσμός (σε εκ.): 2015

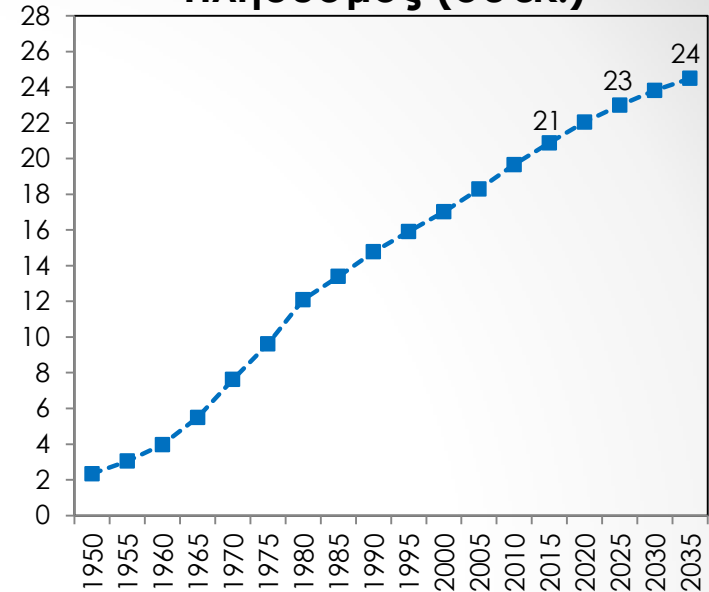

Πηγή: *World Urbanization Prospects: The 2018 Revision*

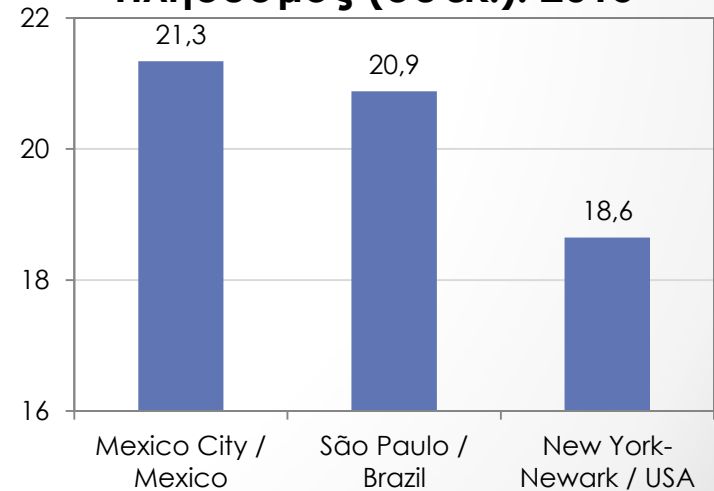
São Paulo / Brazil

- Η 2^η πολυπληθέστερη πόλη της Αμερικής
- Η κατάργηση της δουλείας (1888) ως χρονικό σημείο έναρξης μεταναστευτικών ροών προς το São Paulo
- Ενθαρρύνονται οι μεταναστευτικές εισροές από την Ευρώπη και την Ασία από τους Πορτογάλους αποίκους με στόχο «τη διατήρηση της λευκής φυλής»
- Μεταξύ 1890 και 1940, η πληθυσμιακή αύξηση δε συνοδεύεται από ανάλογη αστική επέκταση
- Η ιδιοκτησία γης συγκεντρωμένη στην οικονομική ελίτ
- Σημαντικές οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες (πρόσβαση στο σύστημα υγείας, εκπαίδευσης, κ.α.)
- Οι έντονες φυλετικές διακρίσεις, καθώς και οι ανισότητες μεταξύ των δύο φύλων ανθίστανται...
- Πηγή: *UN-Habitat, 2010.*

Πληθυσμός (σε εκ.)

Πληθυσμός (σε εκ.): 2015

Πηγή: *World Urbanization Prospects: The 2018 Revision*

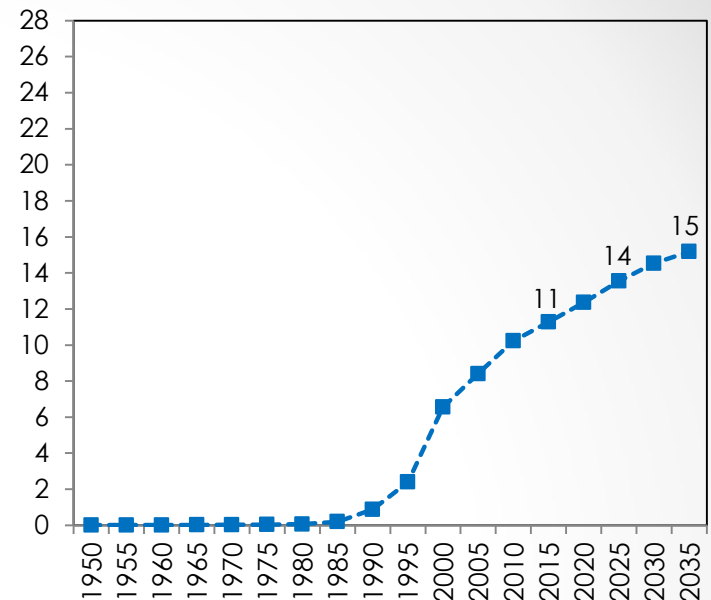
Shenzhen / PR of China

- Η 25^η πολυπληθέστερη πόλη σε παγκόσμιο επίπεδο και η 6^η πολυπληθέστερη στην Κίνα (2015)
- Έως το 1978, η πόλη ήταν ένα μικρό ψαροχώρι στην νότια Guangdong
- Η γεωγραφική γειτνίαση με το Hong Kong συνετέλεσε στην ίδρυση της Ειδικής Οικονομικής Ζώνης (SEZ) το 1980, φιλοξενώντας πλέον τους σημαντικότερους πολυεθνικούς κολοσσούς της υψηλίου

- Η κεντρική πολιτική απόφαση εγκαθίδρυσης της ΕΟΖ (μεταποιητικό εμπόριο) ως αιτία προσέλκυσης μεταναστών
- Τα υψηλά ποσοστά πληθυσμιακής αύξησης, μέσω της διαδικασίας μετανάστευσης από τις αγροτικές περιοχές, μεταλλάσσουν τη μικρή πόλη των 30.000 κατοίκων ('70) σε μια μεγαλούπολη των 10 εκατομμυρίων κατοίκων (2015)
- Υψηλά ποσοστά νεανικού πληθυσμού

➤ Για περισσότερες πληροφορίες: <https://www.theguardian.com/cities/2017/mar/21/timelapse-satellite-images-china-fastest-growing-cities>

Πληθυσμός (σε εκ.)

Πηγή: *World Urbanization Prospects: The 2018 Revision*

Αστική συρρίκνωση

Συνήθεις αιτίες:

- Οικονομική κάμψη, συχνά ως συνέπεια της διαδικασίας αποβιομηχάνισης, και εξωτερική μετανάστευση για λόγους εργασίας
- Προαστιοποίηση και μεταβολή του συστήματος οικιστικής ανάπτυξης
- Δημογραφική αλλαγή: φυσική μείωση του πληθυσμού και γήρανση: Το παράδειγμα της Ιαπωνίας
- Η αστική συρρίκνωση δεν μπορεί να αποσυνδεθεί από το πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης: ο αστικός χώρος επηρεάζεται από την ταχεία μετατόπιση των επενδύσεων
- Καθοριστικός επίσης ο ρόλος:
 - των εφαρμοζόμενων πολιτικών στα διαφορετικά χωρικά επίπεδα
 - του πλαισίου των πολιτικών ανάπτυξης των πόλεων
 - της γεωμορφολογίας των πόλεων, είτε ακόμη
 - των πολιτισμικών χαρακτηριστικών τους.
- Η αστική συρρίκνωση ως «απειλή», αλλά και «ευκαιρία»: Μια ευκαιρία για την αναδιοργάνωση του αστικού χώρου!

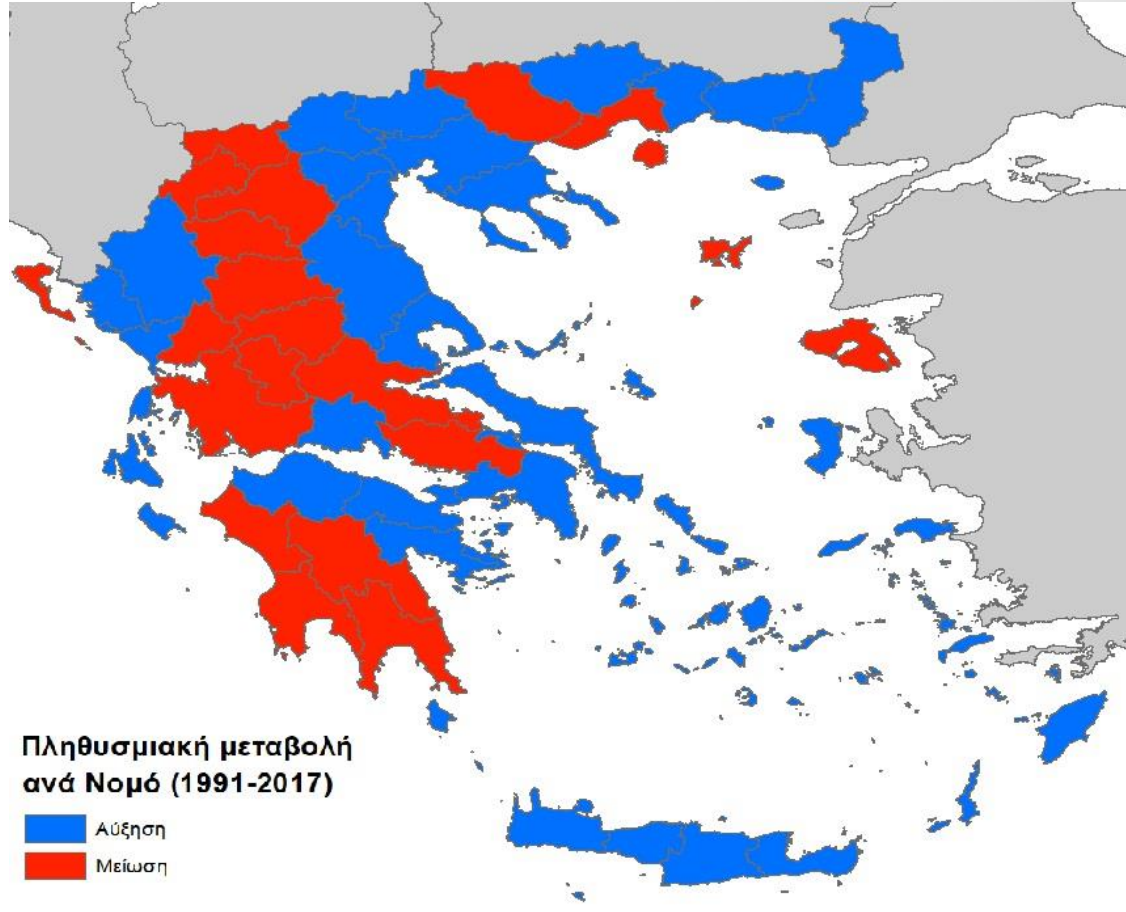
Αστική συρρίκνωση

Ορισμένα παραδείγματα

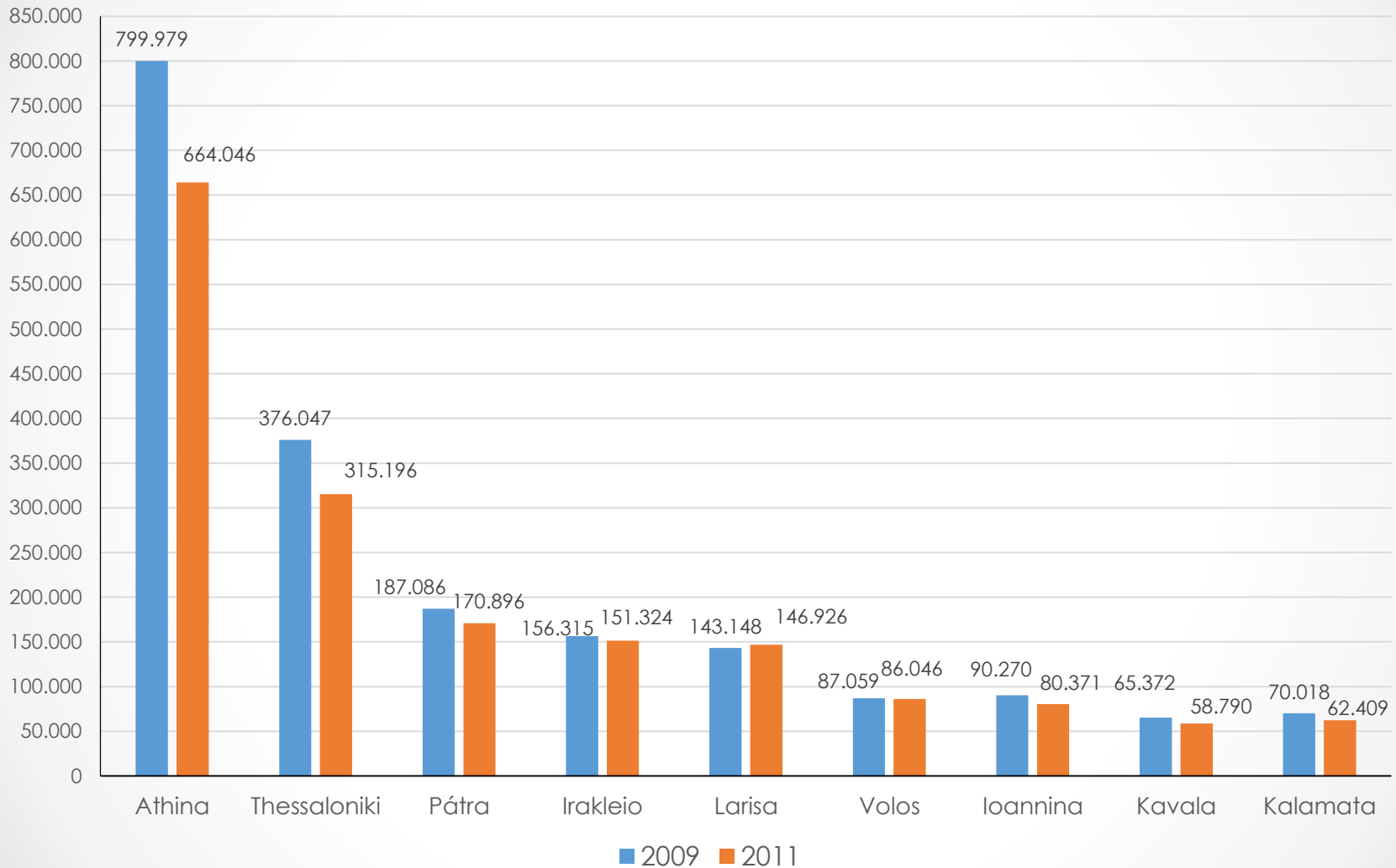
- **Στην Ευρώπη:** Μία στις πέντε πόλεις στην Ευρώπη μεταξύ 1990 και 2010 συρρικνούνται με ρυθμό $-0,15\%$ ετησίως (Wiechmann & Wolf, 2013)
- **Οι πρώην κομμουνιστικές χώρες της ανατολικής και κεντρικής Ευρώπης**
- **Liverpool, UK:** Πληθυσμιακή συρρίκνωση ήδη από τη δεκαετία του '30, σε συνδυασμό με τη μαζική αποβιομηχάνιση και την οικονομική αναδιοργάνωση κατά τις δεκαετίες '70 και '80. Υψηλά ποσοστά ανεργίας και αστική εγκατάλειψη κατά τη δεκαετία του '80.
- **Genoa (Italy) – Timisoara (Romania):** Προαστιοποίηση και δημογραφική γήρανση: εξαιρετικά χαμηλά ποσοστά γεννήσεων, σημαντική πληθυσμιακή συρρίκνωση τις χρονικές περιόδους 1970-2000 και 1990-2008, αντίστοιχα.
- **Taranto (Italy):** Αποβιομηχάνιση, προαστιοποίηση και περιβαλλοντική υποβάθμιση → η εξωτερική μετανάστευση (2002-2008) ως αιτία της πληθυσμιακής συρρίκνωσης (παρά τα υψηλά ποσοστά γεννήσεων), δημογραφική γήρανση.
- **Στην περίπτωση της Ελλάδας:** Μετεγκατάσταση επιχειρήσεων από τη Βόρεια Ελλάδα στις πρώην σοσιαλιστικές, βαλκανικές χώρες. Συρρίκνωση της οικονομικής βάσης και ανεργία, σε συνδυασμό με τη συγκυρία της οικονομικής κρίσης...

Οι πληθυσμιακές μεταβολές στους Νομούς της Ελλάδας

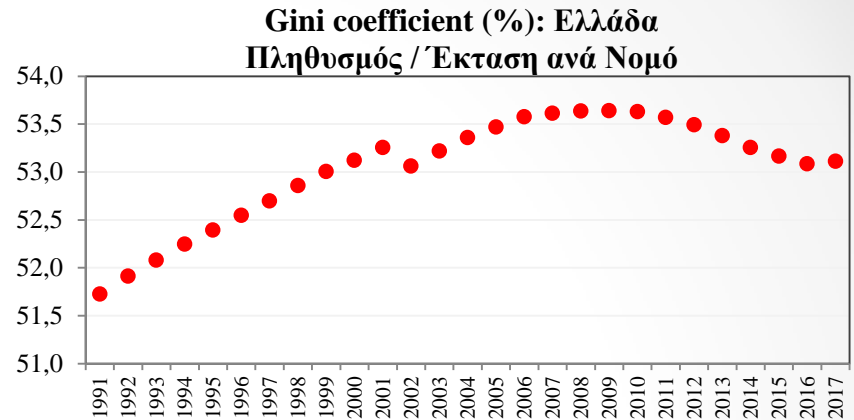
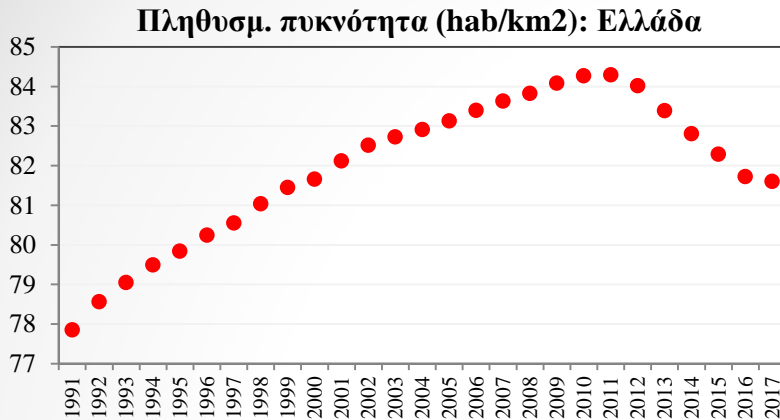
- Με βάση τις εκτιμήσεις πληθυσμού της ΕΛ.ΣΤΑΤ. μεταξύ 1991 και 2017, οι 32 από τους 51 Νομούς παρουσιάζουν πληθυσμιακή αύξηση, ενώ οι υπόλοιποι 19 μείωση
- Η μείωση παρατηρείται κυρίως στις ορεινές περιοχές κατά μήκος της Πίνδου και κατ' επέκταση στη Νότια Πελοπόννησο
- Τα μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας καθώς και οι παράκτιες τουριστικές περιοχές χαρακτηρίζονται από πληθυσμιακή αύξηση
- Σημαντικές ενδείξεις συσχέτισης της ανάπτυξης οικονομιών κλίμακας και έντονης τουριστικής δραστηριότητας με την πληθυσμιακή αύξηση.
- Στις περισσότερες των περιπτώσεων πληθυσμιακής μείωσης παρατηρούνται υψηλοί δείκτες γήρανσης

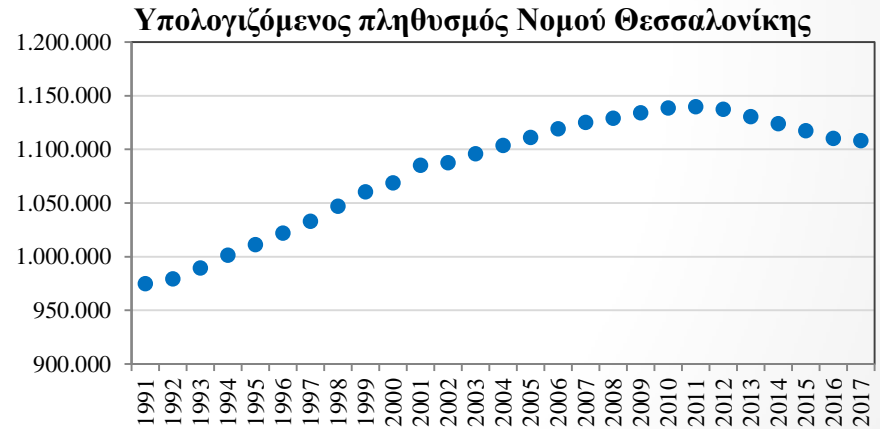
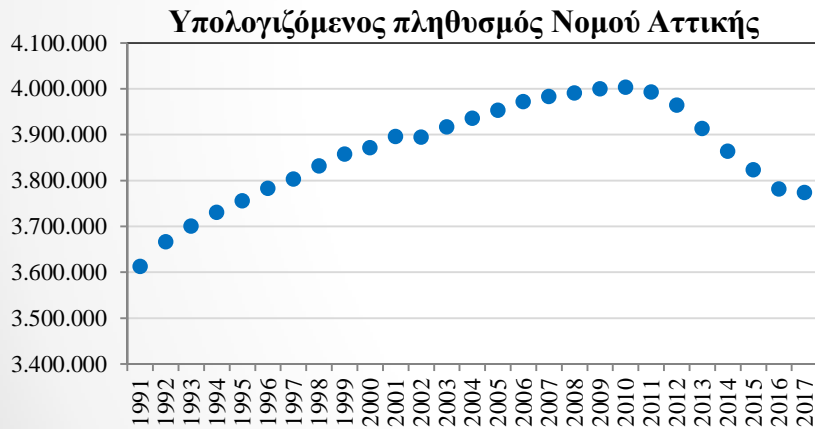
Αστική συρρίκνωση – Οι ελληνικές πόλεις

Η κατανομή του πληθυσμού στην Ελλάδα

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ, 2018

- Κατά την τρέχουσα δεκαετία (2010 κι έπειτα), τάσεις μείωσης του πληθυσμού παρατηρούνται στην πλειοψηφία των Νομών της Ελλάδας
- Εξαιρέση αποτελούν ορισμένοι παράκτιοι (Χαλκιδική, Πιερία, Θεσπρωτία, Φωκίδα) και νησιωτικοί Νομοί (Δωδεκάνησα, Ηρακλείου, Ρεθύμνης, Χανίων) με εμφανείς αυξητικές τάσεις

Βιβλιογραφικές αναφορές (ενδεικτικά)

- **United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, 2018**, *World Urbanization Prospects: The 2018 Revision*, Online Edition.
- **Anglewicz P., Corker J., Kayembe P., 2017**, The fertility of internal migrants to Kinshasa, *Genus*, 73:4, 1-18.
- **Ayeni A.O., 2016**, Increasing population, urbanization and climatic factors in Lagos State, Nigeria, *Journal of Global Initiatives: Policy, Pedagogy, Perspective*, Vol. 11, No. 2, Article 6.
- **Ilesamni A.O., 2010**, Urban sustainability in the context of Lagos mega-city, *Journal of Geography and Regional Planning*, Vol. 3(10), 240-252.
- **Adekola P.O., 2017**, Migration, Urbanization and Environmental Problems in Nigeria. In: Oyefara J.L. (eds.), *Migration and Urbanisation in Contemporary Nigeria, Policy Issues and Challenges*, Chapter 11, University of Lagos Press and Bookshop Limited, Lagos.
- **UN-Habitat, SEADE, 2010**, São Paulo – a tale of two cities, *Cities and citizens series – bridging the urban divide*, United Nations Human Settlements Programme.

Βιβλιογραφικές αναφορές (ενδεικτικά)

- **Rink D., Haase A., Bernt M., Großmann K., 2010**, Addressing Urban Shrinkage Across Europe – Challenges and Prospects, *Shrink Smart Research Brief No1*.
- **Kabisch, S., Haase A., and D. Haase, 2006**, “Beyond Growth: Urban Development in Shrinking Cities as a Challenge for Modeling Approaches.” UFZ, Center for Environmental Research.
- **Fol S., Cunningham-Sabot E., 2010**, « Déclin urbain » et Shrinking Cities : une évaluation critique des approches de la décroissance urbaine », *Annales de géographie* 2010/4 (No 674), p. 359-383.
DOI:10.3917/ag.674.0359.
- **Wiechmann T., Wolff M., 2013**, Urban Shrinkage in a Spatial Perspective – Operationalization of Shrinking Cities in Europe 1990-2010, AESOP-ACSP Joint Congress, July 2013, Dublin.
- **United Nations, Economic Commission for Africa, 2017**, Urbanization and Industrialization for Africa's Transformation, Economic Report on Africa.
- **Fang C., Yu D., 2017**, Urban Agglomeration: An evolving concept of an emerging phenomenon, *Landscape and Urban Planning* 162, 126-136.

Τέλος Διάλεξης 2
Σας ευχαριστώ !